

Barabás Gábor:

Gregorius de Crescentio bíboros élete és magyarországi legációi^{1*}

Gergely, a S. Maria in Aquiro egyház diakónus- (1188–1200?), majd a S. Vitalis presbiter-bíborosa (1200?–1207?) azon kardinálisok közé tartozik, akik többször is jártak Magyar Királyságban pápai legátusként. Magyarországi tevékenysége azonban csak egyike volt a pápaság számára fontos megbízásainak, így például Itáliában is fontos feladatok vártak rá. Első legációja az Árpádok királyságában, mint látni fogjuk, több szempontból is figyelemre méltó, hiszen egyházi pályáját tekintve, és a helyi események szempontjából is nagy jelentőséggel bírt.

Gergely a hasonló nevű, később szintén egyházi és pápai szolgálatba álló Gregorius de Crescentio nagybátyja volt.² Az előkelő Crescentius család sarja volt,³ amely azonban nem állt közvetlen kapcsolatban a 10-11. százaban Rómára és a Patrimonium Petri-re nagy hatást gyakorló, hasonló nevű nemzetségekkel.⁴ A Crescenzi-Ottaviani család tagjai például Sabina grófjai, és a Monticellik ősei voltak.⁵ A Crescentiusok azonban csak a 12. században tűntek fel Rómában, de bármilyen, kifejezetten a régi Crescenzikhez fűződő kapcsolat nélkül. A Cenzi családdal kapcsolatos, többször említett összeköttetést sem lehet bizonyítani.⁶ A Crescentius/Crescenzi/Cenzi névalakok, ill. ezek latin és olasz változatainak keveredése megnehezítik a tisztánlátást az egyes esetekben.

A Crescentiusok a 12. század végén azonban már bizonyíthatóan a római nemességhez tartoztak. Ezt éppen az egyik Gergellyel kapcsolatos forrás információja támasztja alá.⁷ III. Ince (1198–1216) ugyanis 1207. évi második magyarországi megbízása idején *vir genere nobilisnek*⁸ nevezte a bíborost. Gergely közvetlen családjáról viszonylag sok információval rendelkezünk a végrendelete, ill. más források alapján.⁹ Ismerjük unokaöccseit, Gergelyt, Leót, Crescentiust és Petrus Pauli Cenciust, ill., az 1207-ben már elhalálozott Cencius Roizus fia-

1 *A tanulmány az NKFIH NN 109690 „Pápai megbízottak a 11–13. századi Magyarországon – Online adattár” projekt, valamint a Bolyai János Kutatási Ösztöndíj (BO/00148/17/2) keretében és támogatásával készült.

2 Az egyes Gergelyek azonosítására ld. Kiss Gergely előbbi tanulmányát a jelen kötetben. Vö. MALECZEK 1984. 183; SOLYMOSSI 2017. 28–35.

3 TILLMANN 1975. 382.

4 Ld. Herbers 2012. 106, 108–109, 116.

5 Ebből a családból származott III. Sándor (1159–1181) pápa ellenfele, IV. Viktor ellenpápa. Maleczek 1984. 77.

6 MALECZEK 1984. 90.

7 MALECZEK 1984. 77.

8 POTTHAST 3196. sz. RI X. 138. sz.

9 PARAVICINI BAGLIANI 1980. 3. 107–109

it, valamint Cenciust és Johannes Mancinust, az 1207-re már ugyancsak elhunyt Crescentius fiait.¹⁰

Gergely a források tanúsága szerint 1188-ban került jelentős egyházi tisztségbe, ezen év márciusában emelte őt ugyanis III. Kelemen pápa (1187–1191) a S. Maria in Aquiro alszerpap-bíborosi tiszterére.¹¹

Gergely később, III. Celesztin (1191–1198) idején került a pápai politika élvonalába. Fontos szerepet játszott ugyanis Albinus albanói püspök-bíborossal¹² együtt abban, hogy Szicíliai (Leccei) Tankréd¹³ egyezséget kötött a pápasággal (1192 júniusa, gravinai konkordátum).¹⁴ A pápa megbízottai 1192 májusának végén indultak útnak, Albinus és Gergely is május 23-án írt alá utoljára a pápai udvarban.¹⁵ A Tankréddal folytatott megbeszélések eredményeként nem egyszerűen megújították a korábbi beneventói konkordátumot,¹⁶ hanem új, bizonyos pontokon a pápaság számára kedvezőbb egyezmény született.¹⁷ Még június végén került sor Albinus és Gergely újabb követségére,¹⁸ amelynek során

10 PARAVICINI BAGLIANI 1980. 107: 1-es. jz

11 ZIMMERMANN 1913. 30. 1. jz; MALECZEK 1984. 90–91; TILLMANN 1975. 382. Cristofori ezzel szemben egyetlen személyt (Crescenzi Gregorio névalakkal) tüntet fel 1188 és 1208 között, utóbbi dátumot feltételeesen szerepelteti. CRISTOFORI 1888a. 214.

12 Személyére ld. Kiss Gergely előző tanulmányának 41. jegyzetét. Ld. MALECZEK 1984. 76–77; BLUMENTHAL 1982. 10–11, 18–33; MONTECCHI PALAZZI 1986. 626–628; KARTUSCH 1948. 79–82.

13 1190 elején, II. (Jó) Vilmos szicíliai király (1166–1189) előző évi halála után a trónra felesége, II. Roger (1130–1154) utószülött lánya, Konstancia révén VI. Henrik német-római császár (1190–1197) tartott igényt. Vele szemben a királyság előkelői, elutasítva az idegen, német jelöltet, II. Roger törvénytelen unokáját, Lecce grófját, Tankrédot (1190–1194) választották királlyá. Az új normann uralkodó később VI. Henrik feleségét is foglyul ejtette, a császárnak így vissza kellett térnie német földre. Tankréd azonban 1194-ben, nem sokkal legidősebb fia halála után, maga is elhunyt. MOLNÁR 2004. 63–64; BLUMENTHAL 1982. 30–31; MATTHEW 1992. 285–291.

14 TILLMANN 1975. 382; MALECZEK 1984. 91; AUBERT 1986b. 1457. A gravinai konkordátum előzményeire ld. Kiss Gergely előző tanulmányának 41. jegyzetét és BLUMENTHAL 1982. 31.

15 MALECZEK 1984. 367. 65. sz. Érdekesség, hogy más feltételezések szerint Albinus május 15-én, Gergely pedig május 12-én írt alá utoljára. FRIEDLAENDER 1928. 78.

16 IV. Hadrián (1154–1159) pápa és I. (Rossz) Vilmos (1154–1166) 1156-os egyezsége. A pápa a növekvő elszigetelődés láttán, amelyet a bizánci és normann-szicíliai támadások jelentettek, kénytelen volt engedelmeyeket tenni ez utóbbiaknak. Az egyezményben elismerte Vilmost Szicília királyának, Puglia, Calabria, Campania, Capua, Amalfi-partvidék, Nápoly, Gaeta, Marche, Abruzzo területei feletti hatalmát is elfogadva. Vö. NORWICH 1970. 196–200. A beneventói egyezmény szövegét ld.: [MGH Const. I. 590–591. 414. sz.](#)

17 A király hűséget fogadott a pápának, engedélyezte, hogy a királyság szárazföldi részén állandóan legátus legyen jelen, a szigeti részre pedig öt évente küldhessen megbízottat, Tankrédnak személyesen a pápa kezéből kellett átvennie a királyi hivatalt. FRIEDLAENDER 1928. 78–79. A gravinai konkordátum szövegét ld.: [MGH Const. I. 417. sz.](#)

18 Nem bizonyos, hogy valóban két legációról beszélhetünk, hiszen ezt csak Tankréd ígéretének szövegére alapozzák a kutatók. BLUMENTHAL 1982. 31.

az Abruzzóhoz közeli Alba városában fogadták Tankrédot, aki ott ünnepélyes hűségesküt tett a pápa legátusai előtt.¹⁹

Gergely ezután feltehetően visszatért a pápai udvarba, legalábbis erre enged következtetni III. Ince egy 1198. március 2-án Fülöp milánói érsek és S. Donato di Scozola in Sesto-Calende apátság perében kelt oklevele, amelyből arról értesülünk, hogy korábban III. Celesztin az ügyben Gergelyt és Hugót, a SS. Silvestrus et Martinus presbiter-bíborosát²⁰ bízta meg ügyhallgatói²¹ teendőikkel.²² Működésükről nem rendelkezünk közelebbi információval, az ugyanakkor bizonyos, hogy III. Ince levelében elutasította az apát kérését, és a ferrarai püspök által delegált bíróként korábban a kolostorra nézve kedvező ítéletet nem erősítette meg, hanem az első, a veronai püspök által hozott, a milánói érsek számára kedvező döntést hagyta jóvá.²³ Gergely ügyhallgatói tevékenységére utal továbbá az az 1198. április 13-i pápai oklevél, amely az antwerpeni Miasszonyunk katedrális káptalanának egy stalluma körüli nehézségek ügyében kelt.²⁴ A bíborosnak ebben az esetben egyedül kellett megvizsgálnia az ügyet, amely később Lambert, a kanonoki javadalom birtokosa javára dőlt el, III. Ince ugyanis említett oklevelével az ő igényeinek a támogatásával és védelmével bízta meg a tournai-i főesperest, kántort és kancellárt.²⁵ Egy további III. Celesztin pápa pontifikátusa alatt kezdődő perben Gergely több kollégájával együtt tevékenykedett ügyhallgatóként. Az angoulême-i püspök és káptalan a főpap által megemelt számú kanonoki helyek miatt kialakult perében elsőként Jordanus, a

19 FRIEDLAENDER 1928. 78. A hűségeskü szövegét ld.: [MGH Const I. 418. sz.](#)

20 A feltehetően római családból származó Hugó kúriai karrierjét a Szent Péter székesegyház főespereseként kezdte, majd III. Celesztin pápának hála 1190, esetleg 1191, valamint 1206 között viselte a S. Martinus bíborosi címét. Ez idő alatt többször is megjelenik a neve a forrásokban *auditor*ként, egyebek mellett őt bízta meg III. Ince Konrád würzburgi püspök halála körülményeinek a kivizsgálásával. Hugó pápai penitenciáriusként is működött tovább, valamint 1203-ban Terracinában járt egy béketárgyalás keretében. Aláírása utoljára egy 1206. február 28-án kelt ünnepélyes pápai privilégiumon található meg. RI I. 53: 12. jz; MALECZEK 1984. 107.

21 Az *auditor* kifejezés először III. Celesztin pápa idején jelent meg a forrásokban, és a bíborosok egyik fontos feladatává vált az ügyhallgatói tevékenység. MALECZEK 2013. 75.

22 „*Cumque dilectus filius G(erardus), tunc prior nunc nunc vero abbas eiusdem monasterii, et G., nuntius adverse partis, super hoc ad sedem apostolicam accessissent, bone memorie C(elestinus) papa, predecessor noster – supradictis omnibus per dilectos filios nostros Hug(onem), tituli sancti Martini presbyterum, et G(regorium) sancte Marie in Aquiro diaconum, cardinales quos eis auditores concesserat [...]*” – RI I. 37. sz; POTTHAST 31. sz.

23 RI I. 37. sz.

24 „*Cum autem G., procurator eius, ad nostram presentiam accessisset, B. clericus ex parte prefati Lamberti se ei adversarium esse proposuit. Unde est dilectum filium nostrum G(regorium), sanctae Marie in Aquiro diaconum cardinalem, concessimus auditorem. Ex cuius postmodum relatione cognovimus, quod cum idem B. pluries vocatus ad causam fuisset, multotiens a presentia dicti cardinalis discessit contumax et tandem a presentia nostra se penitus abstentavit*” – RI I. 90. sz; POTTHAST 76. sz.

25 RI I. 90. sz.

S. Pudentiana²⁶ és Soffredus, a S. Praxedis²⁷ presbiter-bíborosai voltak Gergely kollégái, majd utánuk Péter, a S. Maria in Via Lata diakónus-bíborosa²⁸ kapta

- 26 Jordanus a Ceccano grófi család sarja volt. Fossanova ciszterci monostora apátjaként kezdte egyházi karrierjét 1176-ban, majd 10 évvel később emelkedett a bíborosi kollégium tagjai közé, először diakónus minőségben, majd áldozópapként. Nem sokkal 1186 után a trieri érsekválasztási vita körüli teendőikkel bízta őt meg III. Kelemen pápa, amely ügyben Péter, a S. Petrus in Vincoli presbiter-bíborosa volt a társa. Jordanus ezután Kölnben tartózkodott 1199 elejéig, majd a mai Belgium területén tevékenykedett különböző egyházi ügyekben, aminek nyomát számos ekkor kiállított oklevele őrzi. 1199 májusában ismét a pápai udvarban találjuk, míg III. Celesztin pápa ismét legátusi megbízást nem adott neki, ezúttal francia területekre. Octavian ostiai püspökkel Oroszlánszívű Richárd angol király és a roueni érsek, valamint a későbbi Földnélküli János vezette csoport között kellett ekkor békét szereznie. A legátusok 1192-es normandiai tevékenysége azonban nem volt problémamentes, valamint a két bíboros sem értett egyet az alkalmazandó eljárást illetően. Jordanus 1193-ban visszatért a Kúriába, ahol még III. Ince pontifikátusa alatt is bíróként működött. 1199-ben Anconába küldte őt a pápa legátusként, hogy ott Anweiler Markward ellen készítsen elő hadjáratot. III. Ince pápa feltehetően igénybe vette Jordanus tanácsait a ciszterci renddel kapcsolatos ügyekben, amíg 1206-ban a bíboros el nem halálozott. MALECZEK 1984. 86–88.
- 27 Soffredus az itáliai Pistoia városából származott, bíborosi méltóságra emelése előtt a város káptalanának *magisteri* címet viselő tagja volt. Jogi képzettsége későbbi tevékenységében is nagy szerepet játszott. III. Lucius pápa 1182 tavaszán emelte a S. Maria in via Lata diakónusává, 1187-ben kapta meg első legátusi megbízását, ekkor III. Orbán pápa Franciaországba küldte őt a II. Henrik angol és II. Fülöp francia királyok közötti béketárgyalások okán. Ekkor, valamint 1188-ban a Pisa és Genova közötti tárgyalások esetében is sikerrel járt, ahogyan 1189 elején Parma és Piacenza vitájában is. 1189 nyarán ő is Trierbe érkezett az érsekválasztás már említett problémája miatt, ahonnan 1190-ben tért vissza a pápai udvarba. III. Celesztin idején főleg a kúrián tartózkodott, ahol többször is ügyhallgatói szerepet töltött be. 1193-ban a S. Praxedis presbitere lett, majd III. Ince 1198-ban legátusaként Velencébe és a Szentföldre küldte őt. A pápa 1201-ben elutasította a távollétében a ravennai érseki székbe történt megválasztását. Soffredus szertéagázó tevékenysége után 1205-ben tért vissza Rómába, ezután 1210-es haláláig a hivatali ügyektől visszavonultan élt. MALECZEK 1984. 73–76.
- 28 Petrus Capuanus Amalfi egyik előkelő családjának sarja volt. Párizsi tanulmányai után III. Celesztin teológiai jellegű munkái alapján 1193-ban hívta őt a pápai udvarba, ahol a S. Maria in via Lata bíborosa lett. 1195 nyarán lett Benevento *rectora*, ezzel párhuzamosan Szicíliaira vonatkozóan legátusi meghatalmazást is kapott. A következő évben útja Észak-Itálián és Ausztrián keresztül Cseh- és Lengyelországba vezette, ahonnan még az 1198-as pápaválasztás idején sem tért vissza. Az új egyházfő azonban már pontifikátusa első évében újabb legátusi feladattal bízta meg Pétert, Soffredus bíborossal együtt ezután a keresztes hadjárat ügyéért felelt, amely előkészítésének a II. Fülöp Ágost francia, és Oroszlánszívű Richárd angol király közötti békeközvetítés is része volt, így a bíboros francia területre utazott. Péter ekkor a francia uralkodó házasságának problémáival is foglalkozott, majd 1200-ban visszatért a pápai udvarba, ahol III. Ince a S. Marcellus bíborosává léptette őt elő. Kúriai tartózkodásai idején gyakran kapott bírói megbízásokat. 1202-ben Velencébe, majd Konstantinápolyba és a Szentföldre utazott, tevékenysége azonban nem hozta el a pápa számára a várt eredményeket, amiért Ince személyesen őt tette felelőssé. Péter 1206 őszén, vagy 1207 elején tért vissza Itáliába, ahol ez után a bíborosi kollégium másodvonalában maradt, legációjának sikertelensége rányomta tehát a bélyegét a pápa és Péter további kapcsolatára. Ebben a helyzetben a bíboros inkább szülővárosának szentelte figyelmét, egybeként mellett különböző alapításokkal gazdagítva azt. 1214. augusztus 30-án hunyt el Viterbóban. MALECZEK 1984.

meg az ügyet.²⁹ Soffredus egy további perben, a S. Lorenzo in Spello monostor perjele, Albericus ellen folyó eljárásban is Gergely bírótársa volt.³⁰ Egy 1199. február 1-jén kelt pápai levél szerint a megbízottak ugyan nem tudtak ítéletet hozni az ügyben, de a per végül a perjel letételével, ill. ezen döntés megerősítésével zárult.³¹

1198 októberében³² III. Ince hosszabb kúriai tevékenysége után a Spoletói Hercegség, az Assisi Grófság és a környező területek *rectorává*³³ nevezte ki Gergelyt, azaz ő képviselte a pápai hatalmat ezen a területen, egészen 1199 nyaráig.³⁴ Ez az intézkedés tekinthető III. Ince első olyan rendeletének, amely központi ellenőrzésű igazgatást hozott létre a Patrimonium Petri számára.³⁵

Gergely Rómába visszatérve megkapta első magyar területet érintő legátusi megbízatását. 1199 végén ugyanis Magyarországra küldte őt III. Ince pápa,³⁶ hogy ott a helyi egyház helyzetével, valamint Imre király (1196–1204) és András

117–124.

29 1198. május 29. „*Quibus primo dilectos filios J(ordanum), tituli sancte Pudentiane, et S(offredum), tituli sancte Praxedis, presbyteros, et G(regorium), sancte Marie in Aquiro, et Postmodum P(etrum) sancte Marie in Vialata, diaconos cardinales, concessimus auditores*” – RI I. 214. sz.; POTTHAST 223. sz.

30 „*Sed cum ab eis non fuerit in ipsa questione processum, a dilectis filiis nostris S(offredo), tituli sancte Praxedis presbytero, et G(regorio)), sancte Marie in Aquiro dicaono, cardinalibus commissa fuit*” – RI I. 542 (545). sz.; POTTHAST 587. sz.

31 RI I. 542 (545). sz.

32 „*Inde est, quod paci et tranquillitati vestre paterna volentes sollicitudine providere, dilectum filium nostrum G(regorium), sancte Marie in Aquiro diaconum cardinalum, virum utique providum et discretum, quem inter alios fratres nostros speciali caritate diligimus vobis duximus preponendum et ut vestre pacis et salutis regimen ulterius exequatur, utramque potestatem, spiritualem videlicet et temporalem, ei vice nostra commissimus, ut dum in eo potestas utraque convenerit, utraque adiuta per alteram liberius valeat exerceri. Cui dedimus in mandatis, ut vos tamquam ecclesie Romane filios speciales diligat et honoret et sic iura nostra procuret, ut aliena non ledat, sed quod suum est unicuique studeat conservare*” – RI I. 356. sz.; POTTHAST 927. sz.

33 Vö. MALECZEK 2013. 76.

34 MALECZEK 1984. 91; AUBERT 1986b. 1457; MOORE 2003. 40; TILLMANN 1975. 382. Utóbbi dátum nélkül közli. III. Ince pápa idején történt meg a pápai hatalom kiterjedése Közép-Itália számottevő részére. A „Pápai Állam(ok)” alapvetően négy részből tevődött össze: Toscana Romana, Campagna-Marittima, a Spoletói Hercegség, valamint az Anconai Őrgrófság. Ezek irányítására nem alakult ki arra szakosodott hatóság, vagy neveztek ki főhivatalnokot, a pápák a bíborosi kollégium tagjai által gyakoroltak főhatalmat a területek fölött, nem hagyva figyelmen kívül azok szokásjogi rendszereit és helyi sajátosságait sem. A kardinálisok kezdetben legátusként, majd *rectorként* irányították a területeket. Az 1220-as évekre pedig kialakult egy stabil rendszer, mely szerint minden régiónak megvolt a saját *rectora*, akik néhány évre kapott pápai kinevezés birtokában gyakorolták hatalmukat. A rájuk bízott területek pénzügyeivel a Kúriában voltak kötelesek elszámolni. MOLNÁR 2004. 66–67; WALEY 1961. 91–124.

35 MALECZEK 1984. 91

36 Vö. SWEENEY 1984. 121.

herceg konfliktusával foglalkozzon.³⁷ Ez utóbbi, talán jelentősebb ügyben, egyes adatok szerint Konrád mainzi érsek kellett, hogy támogassa őt.³⁸ Az is feltételezhető továbbá, hogy meg kellett szerzenie a magyar király támogatását a guelfek számára a császári trónküzdelmekben.³⁹ Gergely legációjának kezdetét illetően egy 1199. november 26-án kelt pápai oklevél szolgál információval, amelyet még ő maga is aláírt,⁴⁰ így követsége az ezt követő időszakra tehető.

Feltehetően már Magyarországra tartva avatkozott be Poppo aquileiai prépost és a helyi káptalan ellentétébe, amely bizonyos karintiai jövedelmek miatt keletkezett. Gergely tevékenységére a peres felek 1201. január 4-én kiállított egyezménye a bizonyíték.⁴¹

A kardinális valószínűleg már 1200 elején⁴² megérkezett a Magyar Királyság területére. Feladatát elsőként III. Ince egy március 2-án a spalatói káptalannak küldött levele említi.⁴³ A pápa megfogalmazása szerint a legátusi meghatalmazás legfőbb oka a király és a herceg harca volt.⁴⁴ Gergely magyarországi fáradozásai nem maradtak eredmény nélkül, Imre király és András herceg 1200-ban békét kötött egymással. Az egyezés részletei ugyan csak a Kölni Királykró-

37 Ld. SWEENEY 1999; SZABADOS 2000.

38 MALECZEK 1984. 91. Vö. GOMBOS 1215. sz.

39 AUBERT 1986b. 1457. Csak az előbbi (trónviszály) említi Solymosi László tanulmánya: SOLYMOSI 1996. 50. Moroni szerint Gergelynek – akit a szicíliai viszályok rendezésével és a keresztes hadjárat előkészítésével bízott meg a pápa – Magyarországot a hitetlenek elleni szíriai fellépésbe kellett bevonnia, szövetségben VI. Lipót osztrák herceggel. MORONI 1840–1861. LXXXIII. 174.

40 MALECZEK 1984. 91, 379. 63a. sz. Eubel szerint 1199. július 4-én írt alá utoljára a S. Maria in Aquiro címmel. HC 3: 1. jz. Ld. MALECZEK 1984. 379. 61. sz. Visszatérte utáni első aláírása 1201. február 3-án kelt, de továbbra is előző címével. MALECZEK 1984. 380. 74. sz. Utolsó szignója említett, korábbi minőségben 1201. július 1-jén kelt. Ld. MALECZEK 1984. 380. 83. sz.

41 MALECZEK 1984. 91. 228. jz.; RI II. 104 (113.).

42 Ld. MALECZEK 1984. 91, 339; ZIMMERMANN 1913. 204.

43 „[...] *communicato fratrum consilio legatum illuc duximus a nostro latere cum potestatis plenitudine destinandum, dilectum videlicet filium nostrum G. Sancte Marie in Aquino diaconum cardinalem*” – ÁÚO I. 88; DL 36121; POTTHAST 966. sz.

44 Kiegészítve azzal, hogy ez hátráltatta a keresztes hadjáratban vállalt kötelezettségének a teljesítését. „[...] *qualiter multis et magnis necessitatibus regni Ungarie intellectis, que festinanum subsidium requirere videbantur, et provisione Sedis Apostolice indigere, cum nec alius nobis subventionis modus congruentior vel eque congruus appareret, ne mora dispendium ad se traheret, et ex dilatione illius regni communis impediretur utilitas, quod in devotione Apostolice Sedis et gratia ita iam dudum solidatum extitit et incessanter existit, ut ipsius prospera et adversa tanquam propria reputemus [...]*” – ÁÚO I. 88. A magyarországi főpapoknak címezve is kiállítottak a pápai kancelláriában egy hasonló tartalmú oklevelet; őket szintén arra hívták fel, hogy a legátust minden lehetséges módon segítsék. „*Monemus proinde discretionem vestram propensius et hortamur per apostolica scripta precipiendo mandantes, quatinus eundem cardinalem tamquam honorabilem membrum ecclesie et legatum Apostolice Sedis recipientes humiliter et devote, ac honorificentia debita pertractantes, ipsius salutaria monita et precepta teneatis firmiter et servetis, et teneri ac servari a vestrís subditis faciatis*” – ÁÚO I 88; POTTHAST 977. sz.

nika⁴⁵ alapján ismertek, amely nem említi Gergely szerepét.⁴⁶ Az egyezményre, és a legátus tevékenységére azonban III. Ince pápa regisztrumában is található utalás, méghozzá egy 1203. november 9-én András hercegnek küldött levél szövegében.⁴⁷ Emellett hivatkozik a legátus tevékenységére a pápa 1220 körül ismeretlen szerző tollából származó *gestája* is.⁴⁸

Gergely a királyi család kibékítése mellett – feltehetően – az egyháziak ügyeinek rendezése is a feladata volt. Erre nézve ugyan nem rendelkezünk forrással, de egy másik egyháztartományt, tehát nem a legátus kijelölt működési provinciáját,⁴⁹ érintő adatot ismerünk. III. Ince ugyanis 1201. március 1-jén Peregrinus aquileiai pátriárkához intézett levele megemlékezik az utóbbinak a legátus előtt tett esküjéről. Gergely és Peregrinus találkozására vagy Magyarországra történő utazása, vagy visszaútja során kerülhetett sor.⁵⁰

Gergely legációja tehát legkésőbb 1200. március 2-án kezdődött, legalábbis ekkortól datálható. A kiküldetés vége azonban, bár nagy valószínűséggel ismerjük *terminus ante quem*jét is, mégis bizonytalan. Werner Maleczek 1201. február 3-ra teszi Gergely ismételt megjelenését a pápai oklevelek aláírói között, ekkor szerinte már a S. Vitalis presbiter-kardinális volt, amelyre 1200 végén, december 23-án nevezte ki III. Ince.⁵¹ A bécsi történész azonban a bíborosi kollégium tagjait bemutató monumentális munkájának végén a kardinálisok aláírásainak

45 [MGH SS rer. Germ. 18. 168–169.](#) Más nyugati elbeszélő forrásokba is utat talált az információ. Pl. a Klosterneuburgi Évkönyv 2. és 3. folytatása (Annales Claustro-neoburgenses, Continuationes Claustro-neoburgenses II et III. – [MGH SS 9. 620.](#); GOMBOS I. 1753; [MGH SS 9. 634.](#); GOMBOS I. 1754. sz.) és Paltram Vatzó krónikája (GOMBOS III. 4164. sz.) is említi. Ld. KÖRMENDI 2009. 5. 10. jz.; 57–58., 69. Ezek némelyike Konrád mainzi érsek szerepéről is tud, amely ugyanakkor okleveles forrással nem igazolható.

46 A béke pontjai közül az egyik legfontosabb az volt pápai szempontból, hogy Imre és András kötelezték magukat: együtt veszik fel a keresztet. Távollétükben VI. Lipót osztrák hercegre kívánták bízni az ország vezetését, ill. egyikük halála után másikuk örökölte volna a királyságot. [MGH SS rer. Germ. 18. 169.](#)

47 „*Compositionem inter te, et carissimum in Christo filium nostrum illustrem regem Ungarie, in dilecti filii G. tituli Sancti Vitalis presbyteri cardinalis, tunc Apostolice Sedis legati, manibus versatam et ab eo postmodum confirmatam*” – FEJÉR II. 413; RI VI. 155. (156.) sz. Vö. POTTHAST 2016. sz.; HAGENEDER 2000. 98; SZABADOS 1999. 107–108, SMIČIKLAS (III. 27. sz.) tévesen november 5-re teszi keltét, holott az általa kiadott szövegben is „*nonis novembris*” szerepel. Megjegyzendő, hogy a két oklevél két különböző titulust ad meg Gergely neve mellett. A pápai oklevél időzítése mindazonáltal nem lehetett a véletlen műve, hiszen a viszonylagos béke 1203-ig tartott, amikor is András ismét a király ellen támadt. Imre azonban Varasd mellett foglyul ejtette öccsét. Vö. THOMAE SPALATENSIS 140–142. más forrásokra ld. KÖRMENDI 2009. 5, 15–19. A „varasdi jelenet” kritikájára ld. KÖRMENDI 2012.

48 „*Papa per Gregorium S. Maria in Aquiro diaconum cardinalem, quem legatum in Hungariam destinavit, reformavit pacem inter Henricum regem et Andream, fratrem eius, ducem, quorum guerra totum pene regnum Hungariae devastabat*” – GOMBOS 2514. sz.

49 A legátusok provinciájának kérdésére ld. FIGUEIRA 2006.

50 TILLMANN 1975. 382 156a. jz. Vö. POTTHAST 1309. sz.

51 MALECZEK 1984. 91, 289. Vö. FRAKNÓI 1901. 37–38.

táblázatos feldolgozásánál maga mond ellent a korábban Gergelyről írottaknak. E szerint ugyanis 1201-ben a legátus továbbra is a S. Maria in Aquiro diakónus-bíborosi címét viselte. A S. Vitalis presbiter-bíborosaként pedig 1202. március 7-én látott el kézjegyével először ünnepélyes pápai privilégiumot.⁵² Azt is számításba kell vennünk, hogy III. Ince alatt nem történt különálló kreáció, általában több bíboros egyszerre nyerte el méltóságát. 1200 decembere után pedig csak 1202. március 9-én történt újabb bíborosi kinevezés.⁵³ A váltás, és ezáltal Gergely első magyarországi legációja végének pontos időbeli meghatározását nehezíti továbbá, hogy Eubel szerint Gergely 1199. július 4-ig mutatható ki a pápai oklevelezésben mint szerpap-bíboros, ellenben presbiterként 1202. március 9. és 1207. július 21. között adatolható.⁵⁴

Feltehetően a Gergely viselt címeinek meghatározásából fakadó nehézségek okozták a véleményekben jelentkező különbséget. Erre vezethető vissza az a vélekedés is, hogy a pápai udvarban nagy valószínűséggel sikeresnek ítéltették Gergely magyarországi küldetését, olyannyira, hogy III. Ince erre tekintettel helyezte át a S. Vitalis titulusra.⁵⁵ Amennyiben viszont elfogadjuk Maleczek adatait arról, hogy Gergely 1201-ben még régi címét viselve írt alá, akkor legalábbis meg kellene kérdőjeleznünk a bíboros magyarországi tevékenysége és bíborosi áthelyezése közötti közvetlen összefüggést, tekintve, hogy a kettőt majd másfél év választja el ily egymástól.

Ebben az esetben egy másik forráshoz kell fordulnunk segítségért. Gergely ugyanis 1201-ben Johannes Lombardusszal, Albano bíboros-püspökével⁵⁶ együtt ügyszókatóként szerepelt a Sainte-Geneviève-monostor apátja és Párizs püspöke közötti joghatósági vita folyamán. A két bíboros meghallgatta a feleket, majd panaszukat írásba foglalták és jelentést készítettek a konzisztoriális tárgyaláshoz.⁵⁷ Minderről III. Ince pápa egy 1201. december 23-án kelt irata igazít el

52 MALECZEK 1984. 380. 74. sz. és 381. 90. sz.; PARAVICINI BAGLIANI 1980. 3, 1. sz. Vö. HC 3:1. jz, 23. sz.

53 A bíborosok pápai kreációjával kapcsolatban fontos még rámutatni, hogy III. Ince pontifikátusa alatt – követve a korábbi gyakorlatot – az évi négy böjti időszakhoz kapcsolódva, virágvasárnap előtti szombaton és nagypénteken történtek. MALECZEK 1984. 289.

54 HC. 3.1. jz.

55 MALECZEK 1984. (1200 végén, 1201. február 3. előtt); AUBERT 1986b. 1457. (1202. március 9. előtt); CRISTOFORI 1888a. 89. szerint Di Crescenzo Gregorio (!) töltötte be a tisztséget 1189–1208 között.

56 Johannes lombardiai származású volt, 1189-ban lett a S. Clementis presbiter-bíborosa, majd 1199-ben helyezte át III. Ince pápa az albanói püspök-bíborosi hivatalba. Korábbi püspökségétől (Viterbo, 1188–1199) is ez utóbbi áthelyezéskor kellett megválnia. A Kúrián főleg peres ügyekkel foglalkozott, püspök-bíborosként továbbra is főleg bírósági ügyekben tevékenykedett, aláírása 1210-ig található meg az ünnepélyes pápai privilégiumokon. HC 3:1. jz, 35, 40, 532; MALECZEK 1984. 94–95.

57 A per a *jurisdictio spiritualis* érintette, vagyis a zsinati kötelezettség, a szent olajok, a krizma, a házasságkötési illeték és a plébániai jogok kérdését. Gergely és Johannes tevékenysége révén. III. Ince úgy döntött, hogy a püspök korábban nem birtokolta a plébániai jogokat, majd

bennünket, amely Gergely 1201-ben viselt hivatalával kapcsolatban is perdöntő lehet. A szövegben ugyanis azt olvashatjuk, hogy a pápa az ügy kivizsgálásával az albanói püspököt és Gergelyt, a S. Maria in Aquiro diakónus-bíborosát bízta meg, és ugyanő december végén pedig már a S. Vitalis presbiter-kardinálisa volt.⁵⁸ Ez az adat ugyan nem zárja ki annak a lehetőségét, hogy Gergely 1201 júniusa után nyerte el újabb bíborosi méltóságát,⁵⁹ mivel azonban hosszabb lefolyású perrel állunk szemben, valószínűbb, hogy III. Ince – többekkel együtt – még 1200 decemberében léptette elő, talán valóban éppen magyarországi tevékenységére is tekintettel. Egyértelműen ezt a vélekedést erősíti meg III. Ince már említett, 1201. március 1-jén Peregrinus aquileiai pátriárkának küldött levele is, amelyben szintén a S. Vitalis cím található Gergely neve mellett.⁶⁰

Röviden vissza kell még térnünk Gergely ügyhallgatói szerepére is, mivel az *auditorok* gyakorlati tevékenységével kapcsolatban feltehetjük még azt a kérdést is, hogy mind a ketten végig Rómában voltak-e a per idején. Johannes ugyanis végig megtalálható az ünnepélyes pápai oklevelek aláírói között 1201 folyamán, így december 23-án is,⁶¹ míg Gergely, ahogyan említettük, 1201. július 1. után legközelebb csak 1202. március 7-től.⁶² III. Ince említett oklevele ugyan nem tesz említést ilyenről, és a pápai udvarban működő ügyhallgatók tevékenységét érintő ismeretek fényében sem tűnik valószínűnek, hogy egyikük a helyszínre utazva folytatta volna le az eljárást,⁶³ de nem is zárható ki teljesen ez az eshetőség sem.

Gergely 1202-ben megpróbált közbenjárni III. Incénél Berard messinai érsek⁶⁴ érdekében, akit a pápa 1200-ban felfüggesztett a hivatalából és kiközösített, mivel az 1200 őszen Paleáriai Walter oldalára állt.⁶⁵ Gergely 1205-ben aztán

a vézelay-i és az auxerre-i Szent Péter kolostor apátjai, valamint az orléans-i dékán vizsgálta meg az ügyet delegált bíróként. Kihallgatták a felek tanúit, ill. saját pecsétjük alatt jelentést is küldtek erről Rómába. FOREVILLE 1992. 23; POTTHAST 1543. sz. (1201. dec. 24.); PL 217. 88–89.

58 „[...] *et dilectum filium G., sancte Mariae in Aquiro Diaconum, nunc vero tituli sancti Vitalis Praesbyterum Cardinalem dedimus auditores.*” – SAUVAL 1724. I. 390; POTTHAST 1543. sz.

59 Maleczek táblázata aszerint 1201. július 1-jén írt alá utoljára régi címét használva. MALECZEK 1984. 380. 83. sz.

60 POTTHAST 1309. sz.

61 MALECZEK 1984. 381. 86. sz.

62 MALECZEK 1984. 380. 83. sz. és 381. 90. sz.

63 HERDE 1970. 20, 183–184., 374; MALECZEK 1984. 329–332; HERDE 2002. 24–30; BRUNDAGE 2008. 137; BARABÁS 2013a. 176–177.

64 HC 336–337; GAMS 950.

65 MALECZEK 1984. 91. Paleáriai (Pagliari) Walter az itáliai Troia, majd Catania püspöke volt. (HC 176, 499; GAMS 937, 944.) A szicíliai normann uralkodóház kérlelhetetlen ellenségeként volt ismert. 1191-ben így VI. Henriket támogatta annak első hadjárata idején. A császár ugyanis az 1189-ben elhalálozott II. Vilmos utódjának tartotta magát felesége, Konstancia jogán. Walter aztán követte Henriket Németországba is, amikor az távozni kényszerült Itáliából. A Tankréd király 1194-es halála után vezetett második hadjárat végül elhozta a sikert a

a Sancta Agatha-egyház kormányzója lett.⁶⁶ Érdekeség, hogy a már említett végrendeletében megtalálható tanúként egy bizonyos Sancta Agatha egyház szerpapja is. Paravicini Bagliani szerint Miklós (Nicolaus) a Sancta Agatha in Monasterio (dei Goti) egyház tagja volt. Ez alapján azt is feltételezi, hogy Gergely kormányzósága ehhez az egyházhoz kapcsolható.⁶⁷

Az utolsó Gergely aláírását is tartalmazó pápai oklevél, amely az újabb Magyarországot is érintő legációja előtt került kiállításra, 1207. szeptember 11-én kelt.⁶⁸ Egyben ez volt az utolsó alkalom, amikor Gergely aláírása a bíborosok nevei között megtalálható egy ünnepélyes pápai privilégiumban, amely körülmény valószínűsíti, hogy már magyarországi legációja alatt, vagy nem sokkal ezután elhunyt.

A bíboros második magyarországi legációjáról szintén túlnyomórészt pápai forrásokból értesülünk. III. Ince 1207. október 7-én⁶⁹ ugyanis – megfogalmazása

császár számára, Walter pedig a királyság kancellári pozícióját nyerte el. Henrik 1197-ben bekövetkezett halála után Konstancia a gyermek II. Frigyes anyja 1198-ban elbocsátotta WALTER szolgálatából és be is börtönöztette, mivel az feltehetően visszaélt hatalmával, valamint Anweilerer Markward igényeit (aki a királyság *procurator*a kívánt lenni) támogatta. Fogságából III. Ince közbenjárásával szabadult még ugyanazon évben. Nem sokkal ezután bekövetkezett halála előtt WALTER ismét kancellárrá nevezte ki a királyné, valamint gyermeke mellé rendelte, míg a gyámság a pápáé, III. Incéé lett. Konstancia halála után anarchikus állapotba került a királyság, a pápa és Markward németjei küzdöttek a hatalomért. Walter ezt kihasználva 1200 márciusában érsekké választotta magát a palermói káptalannal. A pápa azonban megtagadta ennek a megerősítését, magának követelve az érsekek kinevezésének a jogát. Mindeközben egy III. Ince támogatását is élvező francia gróf, III. Brienne-i Walter tűnt fel Sziciliában, igényt tartva a trónra. Paleáriai Walter ebben a helyzetben a pápával való szakítás mellett döntött, lemondott egyházi tisztségeiről, és csatlakozott Anweilerer Markwardhoz, a királyság német származású vezető tisztségviselőivel együtt. III. Ince kiátkozással sújtotta ezért WALTER-t, ami alól csak 1203-ban, Markward halála és saját katonai veresége után oldotta fel a pápa. 1207-ben került vissza kancellárként a király szolgálatába, majd egy évvel később cataniai érsekké választották. 1210-ben ismét kiesett a pápa kegyeiből, egyúttal II. Frigyesnél is kegyvesztett lett. 1212-ben aztán visszanyerte korábbi jelentősége egy részét, amikor Frigyes a Birodalomba távozta után a császár felesége, Konstancia királyné tanácsának tagja lett. 1221-ben, miután Frigyes császárrá koronázását követően hazatért, WALTER-t – Máltai Henrikkel együtt – egy flotta vezetésével bízta meg az uralkodó az V. kereszties hadjárat idejére. A hadjáraton való részvétel után azonban WALTER-t hivatali visszaélés miatt száműzték a királyságból, II. Frigyes nem is nevezett ki többé kancellárt. Paleáriai Walter 1229-ig Velencében és Rómában időzött, ekkor IX. Gergely és Frigyes békéje révén visszatérhetett a királyságba, de püspökségét nem nyerte el újra. Nem sokkal ezután pedig elhalálozott. Ld. KAMP 1975. II. 509–514, III. 1210–1215; MATTHEW 1992. 289, 291, 295–303, 313, 317, 326, 331.

66 MALECZEK 1984. 91; AUBERT 1986b. 1457. (dátum nélkül). Vö. POTTHAST 2531. sz.

67 PARAVICINI BAGLIANI 1980. 108. 4. jz. Ezen véleményéhez Maleczek is csatlakozott. Ld. MALECZEK 1984. 91. 231. jz.

68 MALECZEK 1984. 386. 184. sz. Érdekeség, hogy Maleczek másutt, hasonlóan korábbi esetekhez, eltérően adja meg az utolsó aláírás idejét, Gergelyről írt ismertetésében ugyanis augusztus 23-ra teszi azt. MALECZEK 1984. 91.

69 Vö. ZIMMERMANN 1913. 41.

szerint, a lokális helyzetre való tekintettel – jónak látta oldalkövet küldését a királyságba. Gergely pontos feladatát a magyar egyháziakhoz és világiakhoz intézett levele azonban nem jelölte meg.⁷⁰ Megbízása körül kissé bonyolítja a helyzetet, hogy az ugyanezen a napon a „ruténiai” főpapoknak írt pápai levélre Fejér csak az előző szöveg végén utal, bár közreadva annak egy részletét.⁷¹ August Potthast pedig ezt az adatot vette át,⁷² nem utalva sem az Árpádkori Új Okmánytárban, sem a III. Ince pápa regisztrumában található teljes szövegre.⁷³ Emiatt többen az ezekre való hivatkozás nélkül vetették fel annak a lehetőségét, hogy III. Ince Gergely feladatául a skizmatikusok visszatérítését szánta, és e célból küldte (volna) Halicsba, a kalocsai érsekhez, ill. a szerb nagyzsúpánhoz.⁷⁴ Aubert szerint Gergely megbízása a Balkánra is kiterjedt, az eretnekségek miatt kellett ott fellépnie. Bár nem adott meg forrást, de feltehetően a már említett, Fejérnél található kiegészítésre alapozta ezt.⁷⁵ Maleczek Ruténia mellett Dalmáciát is a legátus működési területei közé sorolja,⁷⁶ bár ez a megbízások alapján ezúttal nem bizonyítható, ha más legációk analógiája mentén valószínűnek is tűnik.

Az említett oklevél alapján ugyanakkor bizonyosnak tűnik, hogy Gergely valóban a halicsi egyház Rómával történő egyesülésének elősegítésével volt megbízva.⁷⁷ Erről 1207 októberében tehát III. Ince a magyarországi⁷⁸ és a „ruténiai”⁷⁹ főpapokat is értesítette. Magyarország ugyanis az Apostoli Szék

70 POTTHAST 3195. sz.; FEJÉR III/1. 54–56.

71 FEJÉR III/1. 56.

72 POTTHAST 3196. sz.

73 ÁÚO VI. 317; RI X. 138. sz.

74 Év nélkül: RUESS 1912. 78–79, valamint ZIMMERMANN 1913. 40.

75 AUBERT 1986b. 1457–1458. Szerinte ezen kívül feladata volt a Ruszhoz való közeledés elősegítése, valamint Magyarországon az egyházfegyelem, egyháziak helyzetével kellett, hogy foglalkozzon. Vö. TILLMANN 1975. 383. 157. jz.

76 MALECZEK 1984. 91.

77 POTTHAST 3195, 3196. sz.

78 POTTHAST 3195. sz.

79 „Cum ergo innumeris fere testimoniis scripturarum, quas vos nec convenit, nec expedit ignorare, unitas ecclesie comprobetur, non est mirum, cum simus, licet immeriti, successores illius, cui jussit Dominus pascere oves suas, si errabundas oves nitimur ad caulas reducere, ut sicut est unus pastor, sic fiat unum ovile, si totis viribus laboramus, ne quodammodo difforme fiat corpus ecclesie, si partem aliquam ab eo contingeret separari. Ut autem ad presens de reliquis taceamus, cum grecorum imperium et ecclesia pene tota ad devotionem Apostolice Sedis redierit, et eius humiliter mandata suscipiat, et obediat jussioni, nonne absonum esse videtur, ut pars toti suo non congruat, et singularitas a suo discrepet universo? Preterea quis scit, an propter suam rebellionem et inobedientiam dati fuerint in direptionem et predam, ut saltem daret eis vexatio intellectum, et quem in prosperis non cognoverant, recognoscerent in adversis [...] dilectum filium nostrum G. tituli Sancti Vitalis presbyterum cardinalem, virum genere nobilem, litterarum scientia peditum, morum honestate preclarum, discretum et providum et, suis exigentibus meritis, nobis et fratribus nostris carum admodum et acceptum, ad partes vestras duximus destinandum, ut filiam reducat ad matrem, et membrum ad caput, concessa sibi plenaria potestate, ut evellat et destruat, edificet et plantet, que in partibus vestris

a keleti egyházakat illető terveiben fontos szerepet játszott. Ennek hátterében az ország fekvésén kívül valószínűleg a magyar uralkodók expanziós politikája is meghúzódhatott.⁸⁰ A magyar király pedig feltételezhetően nem ellenezte a pápa tervét, bár konkrét ezirányú lépése sem ismert.⁸¹

Azt azonban nem tudjuk, hogy a legátus valóban eljutott-e Halicsba, mindenestre, ha igen, ottani tevékenységét semmilyen forrás nem öröközte meg.⁸² Ez a hiány azért is érdekes, mert II. András 1207-ben és 1208-ban is küldött sereget Halicsba,⁸³ vagyis a legátus számára elméletileg lehetséges lett volna, hogy a magyar király segítségével jusson el a számára kijelölt területre.

A Gergely megbízásával és tevékenységének helyszínével kapcsolatos interpretációs nehézségek nem jelentik ugyanakkor automatikusan magyarországi útjának és ottani működésének a megkérdőjelezését is. Már csak azért sem, mert 1207 végén a pápa újabb feladattal bízta meg Gergelyt,⁸⁴ mégpedig a magyar királyné öccsének kalocsai érsekként való elismerésével. Gergely e szerint tehát ekkor egyértelműen Magyarországon tartózkodott. Berthold⁸⁵ 1205-ben emelkedett az érseki méltóságra, de III. Ince nem erősítette meg a választást. 1205. október 12-én kelt levelében azt parancsolta a kalocsai káptalannak, hogy a pápai vizsgálatig tartózkodjanak bármilyen további döntéstől.⁸⁶ A választott érsek elleni eljárás oka Berthold korában és képzettségében keresendő.⁸⁷ A pápa végül jóváhagyta a választást,⁸⁸ ahogyan arról 1207. december 24-én kelt leve-

evellenda et destruenda, edificanda cognoverit et plantanda. Monemus proinde Universitatem vestram attentius, et exhortamur in Domino, per apostolica scripta precipiendo mandantes, quatenus prefatum cardinalem, tanquam legatum Apostolice Sedis, et magnum in ecclesia Dei locum habentem, imo personam nostram in eo, recipientes humiliter et devote [...] – ÁÚO VI. 318–319; POTTHAST 3196. sz. Vö. ZIMMERMANN 1913. 40; FONT 2005. 198–199.

80 Vö. BARABÁS 2014. 254–263.

81 FONT 2005. 198–199. A tatárjárásig nem ismert további forrás, amely a területtel kapcsolatos pápai terveket megvilágítaná. 1243 és 1254 között aztán IV. Ince ismét kísérletet tett az unió megvalósítására, méghozzá Danyiil Romanovics támogatásával. 1253-ban ennek az együttműködésnek hatására Danyiil király is koronázták, ami megteremtette egy lengyel misszió lehetőségét. Az új király 1264-es halálával azonban a közeledés gyakorlatilag véget is ért. Ld. FONT 2005. 217.

82 Ince pápa törekvése a Halics-Volhíniát érintő magyar expanzióval is összefüggésbe hozható. (Vö. BORKOWSKA 2003. 1179; FONT 2005. 188–232.) II. András hadjáratai jól rekonstruálhatók, de halicsi politikája érdekes módon csak néhány pápai oklevélben jelent meg. (Ld. Kálmán herceg koronázásának az engedélyezését. RA 302. sz. Vö. FONT – BARABÁS 2017. 41–44; FONT 2018. 89–94.)

83 Vö. FONT 2005. 80.

84 FRAKNÓI 1901. 44; FEJÉR III/1. 53.

85 Bertold magyarországi pályafutására ld. KISS 2014.

86 POTTHAST 2591. sz; RI VIII. 141. (140.). sz.

87 Vö. GANZER 1968. 18–19; SWEENEY 1989. 32; Štulrajterová 2014. 32.

88 „[...] licet pro confirmatione ipsius apud nos, precibus multiplicatis institerint [...]” – FEJÉR III/1. 53.

le⁸⁹ tájékoztat. A döntés előkészítésében feltehetően Gergely bíboros korábbi vizsgálata és jelentése játszhatta a főszerepet,⁹⁰ bár konkrét tevékenységére ez esetben sem áll rendelkezésre adat.

Gergely második magyarországi legációjának végpontja pontosan nem ismert, hiszen, mint említettük, neve 1207 után⁹¹ nem fordul elő többet a pápai oklevelekben, vagyis ezúttal nem igazít el bennünket Rómába történő visszatérésének ideje sem. Ellenben szerepel II. András egy 1209-es diplomájában, amely arról számol be, hogy a legátus engedélyezte a garamszentbenedeki bencés apátnak, hogy az főpapi jelvényeket viselhessen.⁹² Ez alapján elméletileg az is elképzelhető, hogy 1208 végéig, esetleg 1209 elejéig Magyarországon tartózkodott.⁹³ Valószínűbbnek tűnik azonban, hogy Gergely valamikor 1208-ban halt meg, vagy még a királyságban, vagy úton a pápai udvarba.

Gergely Magyarországot érintő legátusi megbízásait az eseménytörténeti szemponton túl jogilag, ill. a pápai és egyéb oklevelekben megjelenő tipológiát tekintve is vizsgálhatjuk.⁹⁴ Ehhez elsőként III. Ince 1200. március 2-i, a spalatói kanonokokhoz intézett levelét kell elemeznünk. Ennek ugyanis három eleme is világosan utal arra, hogy Gergely pápai oldalkövetként lett kiküldve Dalmácia és Magyarország területére: a pápai teljhatalom, a *legatus a latere* címzés és a bíborosi rang említése.⁹⁵ Ebben az esetben megtalálható tehát mindhárom attribútum, amely alapján egy pápai megbízott *a latere legatus*nak tekinthető.⁹⁶

89 POTTHAST 3252. sz.; RI X. 177. sz.

90 „[...] *ut postquam dilectus filius Gregorius, titulus s. Vitalis presbiter cardinalis, Apostolice Sedis legatus, quod est a nobis dispositum, ipsius denunciaverit observandum, tibi, tanquam pastori suo, a nobis concessio et confirmato, tam in spiritualibus, quam temporalibus obedire procurent* [...]” – FEJÉR III/1. 53.

91 1207. szeptember 11. MALECZEK 1984. 386. 184. sz. Más vélekedés szerint 1207. július 21-én. HC. 3. 1. jz.

92 RA 241. sz. Vö. KEGLEVICH 2012. 60.

93 ZIMMERMANN 1913. 41. II. András oklevele: „*ob fidelia servitia in legatione praestita*” fogalmaz. FEJÉR III. 78, 81–82. „*Et quoniam nostro tempore Gregorius de Crescentio Cardinalis, functus officio domini pape, regnum nostrum visitaturus intravit, consentaneum equitati fore perpendit, ut ad preces nostras abbas, nomine Ivo, qui tum temporis preerat illi abbacie, nec non et successores sui, eodem fulcirentur honore; quum prefatum monasterium hoc nec dignitate, nec honore minus aliis esse videatur. Quia sicut nostrum est, ecclesias vel abbatias dotibus ditare, sic nostrum interest, easdem honoribus sublimare. Et ut concessio, ad preces nostras obtenta, ius et robur firmitatis haberet perpetuum, privilegium a domino Gregorio, prefato Cardinali obtinuimus, et nostrum eidem concessimus habere.*” – DF 238421; RA 241. sz., MES I. 192. (Kiemelés B.G.) Hasonlóképpen 1209-re gondol: MALECZEK 1984. 91.

94 Ld. Kiss Gergely bevezető tanulmányát (A pápai képviselő)

95 DL 36121; POTTHAST 966. sz.

96 „[...] *communicato fratrum consilio legatum illuc duximus a nostro latere cum potestatis plenitudine destinandum, dilectum videlicet filium nostrum G. Sancte Marie in Aquiro diaconum cardinalem*” – ÁÚO I. 88.

Gergely első magyarországi legációja után, ahogy láttuk, egy másik egyház, a S. Vitalis élére került.⁹⁷ 1207-ben is ezt a címet viselte, amikor másodszer érkezett a Magyar Királyság területére.⁹⁸ Oldalköveti minőségét itt is egyértelműen kifejezi a pápának a magyarországi püspökökhöz 1207. október 7-én írott levele,⁹⁹ amelyben arról számolt be, hogy a Magyar Királyság szüksége folytán kellett követet küldenie saját oldaláról (*a latere*),¹⁰⁰ aki teljhatalommal intézkedhetett a nevében, bár a *plenitudo potestas* meghatalmazás a szövegben konkrétan nem került kifejezésre.¹⁰¹ Ebben az esetben tehát III. Ince nem határozott meg konkrét feladatot, ami Gergely *plenitudo potestas*át is megerősíti,¹⁰² a címzetteknek csak annyit parancsolt, hogy híuen kövessék és segítsék legátusát.

A pápa egy másik, Gergely konkrét feladatát, mégpedig Berthold választott kalocsai érsek alkalmasságának vizsgálatát tárgyaló levele¹⁰³ ugyanakkor egyszerű pápai legátusként (*apostolice sedis legatus*) hivatkozott a diakónus-

97 ZIMMERMANN 1913. 30; MALECZEK 1984. 91, 339.

98 Ld. ZIMMERMANN 1913. 40–41.

99 POTTHAST 3195. sz.; RI X. 137. sz. (A második oklevelet Ruténia egyházának címezték: POTTHAST 3196. sz.; RI X. 138. sz.)

100 „*Quum igitur necessitas regni Ungarie illuc exegerit legatum a nostro latere destinari, nos ad exaltationem et commodum tam regis, quam regni specialiter et efficaciter intendentes, cum ad partes illas non immerito duximus transmittendum, quem inter fratres nostros sincera diligimus in domino charitate, dilectum videlicet filium nostrum G. tituli s. Vitalis presbiterum cardinalem, virum genere nobilem, litterarum scientia peditum, morum honestate preclarum, discretum et providum, et suis exigentibus meritis, nobis et fratribus carum admodum et acceptum, concessa sibi plenaria potestate, ut evellat et destruat, edificet et plantet, que in regno illo evellenda et destruenda, edificanda cognoverit et plantanda*” – FEJÉR III/1. 55; POTTHAST 3195. sz.; RI X. 137. sz.

101 Vö. ZEY 2008. 104–105; FIGUEIRA 1989. 193–195; FIGUEIRA 1986a. 533–536; SCHMUTZ 1972. 456; KYER 1979. 42, 124; SALMINEN 1998. 349; PARAVICINI BAGLIANI 2013. 29–37; RENNIE 2013. 32–34.

102 „*Monemus proinde universitatem vestram, attentius, et exhortamur in domino, per apostolica scripta precipiendo mandantes, quatinus prefatum cardinalem, tanquam legatum Apostolice Sedis, et magnum in ecclesia Dei locum habentem, immo personam nostram in eo recipientes humiliter et devote, ipsius salubribus monitis, et preceptis pronis mentibus intendentes, que inter vos statuenda duxerit, tanquam devotionis filii, recipiatis firmiter et servetis, de cuius nimirum circumspectione provida, et providentia circumspecta indubitatam fiduciam obtinemus, quoniam dirigente domino gressus eius, ita regia via curabit incedere, quod non declinatus ad dextram vel sinistram, ipsi Deo, nobis quoque, ac vobis pariter, merito poterit complacere. Ipsi proin universi ac singuli reverentiam debitam et devotam obedientiam impendere satagatis*” – FEJÉR III/1. 55–56. (Kiemelés B.G.) Vö. FIGUEIRA 1989. 192–194.

103 Vö. POTTHAST 3252. sz.; RI X. 177. sz.

kardinálisra,¹⁰⁴ feltehetően mivel éppen eseti megbízást (*iurisdictio delegata*) teljesített.¹⁰⁵

A másik oldalon, a Gergely legációjával kapcsolatos egyetlen magyar forrásban – a garamszentbenedeki apátság kiváltságlevelének 1209. évi átiratában¹⁰⁶ – egyszerűen mint pápai tisztségviselő szerepel (*functus officio domini pape*), legátusi hivatalnak az említése is elmaradt, ill. titulására is csak a bíboros kitétel utalt. Ennek ellenére Gergely oldalköveti megítélése nem kérdőjelezhető meg, mindössze arra világít rá ez az adat, hogy a magyar forrásokban sem történt még meg a címhasználat szigorú megszilárdulása. Akár azt a kijelentést is megkockáztathatjuk, hogy jelen esetben a kristályosodó elmélet és a kisebb-nagyobb intenzitással formálódó gyakorlat összeütközésével van dolgunk, valamint arról sem feledkezhetünk el, hogy egy korábbi oklevél királyi átírásáról beszélünk.

Gergellyel kapcsolatban fontos ismét hangsúlyoznunk, hogy, bár többször megtörtént, nem tévesztendő össze Gregorius de Crescentio (†1226?), bíborossal (*tit. S. Theodori diaconus cardinalis*¹⁰⁷), szentszéki legátussal, aki az unokaöccse volt.¹⁰⁸

Végezetül érintenünk kell még a már említett végrendeletét is, mely szerint Gergely a Leo de Monumentótól¹⁰⁹ vásárolt (lakó?)torony felét egy fél palotá-

104 December 24-én Bertoldnak. „[...] *ut postquam dilectus filius Gregorius, tituli s. Vitalis presbiter cardinalis, Apostolice Sedis legatus, quod est a nobis dispositum, ipsis denunciaverit observandum, tibi, tanquam pastori suo, a nobis concesso et confirmato, tam in spiritualibus, quam temporalibus obedire procurent*” – FEJÉR III/1. 53; POTTHAST 3252. sz; RI X. 177. sz.

105 SCHMUTZ 1972. 447., 451.

106 „[...] *Et quoniam nostro tempore Gregorius de Crescentio cardinalis, functus officio domini pape, regnum nostrum visitaturus intravit, consentaneum equitati fore perpendit, ut ad preces nostras abbas, nomine Ivo, qui tum temporis preerat illi abbacie, nec non et successores sui, eodem fulcirentur honore [...]*” – FEJÉR III/1. 81; RA 241. sz.

107 Vö. ZIMMERMANN 1913. 297. 6. jz.

108 A személyek elkülönítésére ld. az előző tanulmányt Kiss Gergely tollából!

109 Születési ideje pontosan nem ismert. A 12. század utolsó negyedének római elitjéhez tartozott, és I. (Barbarossa) Frigyes császár támogatója volt, atyjához hasonlóan. Rómában több ingatlan mellett egy tornyot is birtokolt. Leót az 1177-es velencei béke aláírásával kapcsolatban a jelenlévők között említik a források. A császár támogatói közé tartozott, de a pápai udvarral is jó kapcsolatokat ápolt unokatestvére Octavian, Ostia későbbi püspök-bíborosa révén, 1179-ben például részt vett a III. Lateráni Zsinaton. Ezután továbbra is Frigyes császár és fia, Henrik kíséretében találkozhatunk vele. Pápai kapcsolatai révén Leó nagy jelentőséggel bírhatott Frigyes szemében, ahogyan azt 1187. évi követsége is mutatja. Ekkor Anselm gróffal együtt VIII. Gergely pápánál járt. Tárgyalásuk hatására a császár visszahívta fiát, Henriket, és annak seregét. Leó jelen volt 1187 decemberében az új pápa, III. Kelemen megválasztásánál, majd a következő évben Rómába is követte a hozzá hasonlóan a római arisztokráciához tartozó új egyházfőt. Leó 1189-ben innen Frigyeshez távozott, ezúttal a pápa leveleit kézbesítve. Barbarossa 1190-es halála azonban nagyban megváltoztatta a helyzetet, Leó el is tűnt pár évre a forrásokból, bár 1195-ben továbbra is grófként említi VI. Henrik egy oklevele. A császár 1197-es halála után Leó Rómába ment, ahol említett unokatestvére révén III.

val és egy egész lakóhelységgel a már említett unokaöccseire (Leo, Crescentius, Cencius, Johannes Mancinus) hagyta, minden más vagyonát, szétosztva a szegények között, lelki üdve biztosítására fordította, ennek végrehajtását két bíboros-társára, Jánosra (Johannes de S. Paulo), Sabina püspökére¹¹⁰ és Miklósrá (Nicolaus), Tusculanum püspökére,¹¹¹ valamint egy bizonyos Milo mesterre bízta.¹¹² A végrendelet tanúi között a már említett Miklós, a Sancta Agatha egyház papja mellett a következő nevekkel találkozhatunk: Beraldus, a Salvatoris de Subora presbitere, Alexander magister, Robertus bíró, Spoletinus, Giffredus és Albertinus. Ez utóbbiak, ill. az írnok, János (*Johannes Petri, Dei gratia sancte Romane Ecclesie scriniarius*) beazonosítására egyelőre nem rendelkezünk kellő forrásokkal.

Ince hosszas diplomáciai tapasztalatai okán kikérte a véleményét Anweilerer Markwarddal kapcsolatban. 1200. május 29-én halálozott el. [http://www.treccani.it/enciclopedia/leone-de-monumento_\(Dizionario-Biografico\)/Leone-de-Monumento. Dizionario Biografico degli Italiani - Volume 76 \(2012\)](http://www.treccani.it/enciclopedia/leone-de-monumento_(Dizionario-Biografico)/Leone-de-Monumento. Dizionario Biografico degli Italiani - Volume 76 (2012)) (Letöltve 2019. március 3-án)

- 110 Bencés szerzetesként Salernóban tanult orvostudományt, sőt, több azzal kapcsolatos mű szerzője volt. III. Celesztin pápa 1193-ban emelte bíborosi rangra, először cím nélküli szerep lett (*S.R.E. diaconus cardinalis*), majd 1194-ben [HC 3. 1. jz.] a S. Prisca bíboros-papjaként írt alá. Gyakran kapott bírói megbízást a pápától, de legátusként mégsem működött, III. Celesztin inkább maga mellett akarta őt tudni. Pápa és bíboros szoros kapcsolatára utal az a feltételezés is, mely szerint őt szánta utódául az egyházfő. III. Ince ezzel szemben már 1198-ban legátusi megbízást adott Jánosnak és Cintiusnak, a S. Laurentius in Lucina presbiterének, méghozzá Anweilerer Markwarddal kapcsolatban. 1199-ben további békéltető feladatokkal bízta őt meg a pápa, majd 1200-ban a dél franciaországi albigensekkel kapcsolatban kellett eljárnia. 1201-ben a francia király házasságának ügyében kellett támogatnia a már jelen lévő legátust, Octavian, Ostia püspökét. III. Ince 1204 végén [HC: 1205] emelte Johannest Sabina bíboros-püspökévé. Ezután halálig, 1214-ig [HC: 1216] leginkább a pápai udvarban tartózkodott. Őt tartják az apostoli penitenciária egyik első képviselőjének. Bírói működése közben 1210-ben Assisi Szent Ferenc ügye is elé került. János megvédte őt a pápa előtt, aminek hatására Ince további vizsgálatokat rendelt el. HC 3. 1. jz., 13. sz; MALECZEK 1984. 114–117; PARAVICINI BAGLIANI 1980. 107. 2. jz.
- 111 Miklós nevének elterjedte Romanis kiegészítése nem támasztható alá egy korabeli forrással sem. Életének korai szakaszáról semmit sem tudunk, karrierjét a pápai kápolnában kezdte, majd 1204-ben lett a bíborosi kollégium tagja, méghozzá rögtön Tusculum püspökeként. Bár nem volt aktív a pápai Kúria bíróságán, de III. Ince bizalmasának számított, amit az is mutat, hogy ő utazott Angliába Földnélküli Jánoshoz 1213–1214-ben, hogy ott a király és az egyház kibékülését elősegítse. III. Honorius alatt ő is a penitenciáriusi hivatalra tett szert. 1218 júliusa és 1219 júliusa között halt meg. HC 4; MALECZEK 1984. 147–150.
- 112 A végrendelet szövege eredetiben és másolatban is fennmaradt. Ld. Melléklet: III.1.

Mellékletek

1. Itinerarium

1199–1200: Laterán¹¹³ – Aquileia?¹¹⁴ – Split¹¹⁵ – Magyarország¹¹⁶ – Aquileia?¹¹⁷
– Laterán¹¹⁸

1207: Viterbo¹¹⁹ – Kalocsa¹²⁰ – Garamszentbenedek¹²¹ – ?

2. A legátus magyarországi tevékenységével kapcsolatos oklevelek

I. Ajánlólevelek

I/1. 1200. március 2. Laterán

III. Ince pápa Gergely bíborost, legátusát a spalatói káptalannak ajánlja.

Innocentius episcopus servus servorum Dei dilectis filiis capitulo et venerabilibus fratribus suffraganeis ecclesie Spalatensis salutem et Apostolicam benedictionem. Ad vestram forte notitiam iam pervenit, qualiter multis et magnis necessitatibus Regni Ungarie intellectis, que festinanum subsidium requirere videbantur, et provisione Sedis Apostolice indigere, cum nec alius nobis subventionis modus congruentior vel eque congruus appareret, ne mora dispendium ad se traheret, et ex dilatione illius Regni communis impediretur utilitas, quod in devotione Apostolice Sedis et gratia ita jam dudum solidatum extitit et incessanter existit, ut ipsius prospera et adversa tanquam propria reputemus, communicato fratrum consilio legatum illuc duximus a nostro latere cum potestatis plenitudine destinandum, dilectum videlicet filium nostrum G. Sancte Marie in Aquino diaconum cardinalem, virum litteratum, honestum, providum et discretum et de nobilioribus Romanis oriundum, quem inter frater nostros carum habemus admodum et acceptum, confidentes in Domino et in potentia virtutis eius, quod illo faciente cum eo signum in bonum, qui imperat ventis et mari et obediunt ei, ex adventu ipsius facificio et prava fient directa, et aspera plana, et cum per familiarem tractatum nobiscum sepius habitum nostram intellexerit plenius voluntatem, que nos acceptare non dubitat, curabit profecto, quantum in ipso fuerit efficaciter promovere. Monemus proinde discretionem vestram propensius et hortamur per apostolica scripta precipiendo mandantes, quatinus eundem cardinalem tamquam honorabilem membrum ecclesie et legatum Apostolice Sedis recipientes humiliter et devote, ac honorificentia debita pertractantes, ipsius salutaria monita et precepta teneatis firmiter et servetis, et teneri ac servari a vestris subditis faciatis; pro certo scituri, quod sententiam quam ipse in contumaces tulerit et rebelles, ratam habebimus et faciemus auc-

113 MALECZEK 1984 91., 379. 63a. sz. Eubel szerint 1199. július 4-én írt alá utoljára a S. Maria in Aquiro címmel. HC 3. 1. jz. Ld. MALECZEK 1984. 379. 61. sz. Visszatérte utáni első aláírása 1201. február 3-án kelt, de továbbra is előző címével. MALECZEK 1984. 380. 74. sz. Utolsó szignója említett minőségben 1201. július 1-jén kelt. Ld. MALECZEK 1984. 380. 83. sz.

114 MALECZEK 1984 91. 228. jz.; RI II. 104 (113.),

115 DL 36121; POTTHAST 966. sz.

116 RI VI. 155. (156.) sz.

117 MALECZEK 1984. 91. 228. jz.; RI II. 104 (113.),

118 MALECZEK 380. 74. sz. és 381. 90. sz.; PARAVICINI BAGLIANI 1980. 3, 1. sz. Vö. HC 3. 1 jz., 23. sz.

119 1207. szeptember 11. MALECZEK 1984. 386. 184. sz. Más vélekedés szerint 1207. július 21-én. HC. 3. 1. jz.

120 POTTHAST 3252. sz.; RI X. 177. sz.

121 RA 241. sz.

tore Domino usque ad satisfactionem condignam irrefragabiliter observari. Datum Laterani VI. non. Marcij, Pontificatus nostri anno tertio.

Másolat: Magyarország, Kincstári levéltár (E) • MKA, Collectio Kukuljevicsiana (Q 342) – DL 36121
(18. századi egyszerű másolat)

Reg. Potthast 966. sz.

Kiadás.: ÁÚO I. 88.

II. Oklevelek

II/1. 1203. november 9. Anagni

III. Ince a Gergely legátus által korábban Imre király és András herceg között szerzett békéről

Innocentius – dilecto filio, nobili viro, A. Duci, salutem et apostolicam benedictionem. Solet annuere sedes apostolica, etc. – Compositionem inter te, et carissimum in Christo filium nostrum – illustrem regem Ungariae, in dilecti filii G. tituli Sancti Vitalis presbyteri cardinalis, tunc apostolicae sedis legati, manibus versatam et ab eo postmodum confirmatam, sicut sine pravitate provide facta est, et ab utraque parte sponte recepta, et pacifice hactenus observata, ut in eiusdem Cardinalis litteris plenius continetur, auctoritate apostolica confirmamus, et praesentis scripti patrocinio communimus. Nulli igitur omnino hominum liceat hanc paginam nostrae confirmationis infringere, vel ei ausu temerario contraire. Si quis autem etc. Datum Anagniae nonis novembris, pontificatus nostri anno sexto.

Eredeti: –

Reg. Potthast 2016. sz.

Kiad.: Fejér II. 413; RI VI. 155. (156.). sz.

II/2. 1207. október 7. Viterbo

III. Ince levele Magyarország érsekeihez, püspökeihez, apátjaihoz és minden klerikusához, valamint laikusához, melyben Gergely legátus megbízásáról értesíti őket.

Archiepiscopis, episcopis, abbatibus et aliis tam clericis, quam laicis per regnum Ungariae constitutis. Fundamentum et fundator ecclesiae Dominus Iesus Christus, postquam splendore suae divinitatis inflammauit testam fragilitatis humane, ut dragmam perditam reperiret, et pius pastor ad caulas, ubi nonaginta novem reliquerat, errabundam ovem propriis humeris reportaret, usque adeo erga salutem humani generis cotidiana remedia incessanter exhibuit, ut, si quis, a catholica fide non devians, hoc velit subtiliter intueri, sicut ipse est totius gratiae plenitudo, sic ad plures circa nostrae conditionis miserias miserationes eius exuberant, ut in omnibus ipsius perfectio nostrum suppleat imperfectum. Inter cetera sane, quibus Christiano populo, propter varias plagas criminum quasi semivivo relicto, per ipsius prudentiam sunt provisiva remedia, conveniens antidotum in soliditate sedis apostolice renovavit, eam totius christianitatis caput constituens et magistram, a qua, sicut unguentum in capite, quod descendit in barbam et ad oram etiam vestimenti, panis intellectus et vite ad alias ecclesias cum doctrina fidei procedat, et aqua sapientie salutaris. Verum ne inter curas continuas, et pregrandes pastor ipsius et rector pro defectu imperfectionis humane deficeret, si solus consummendus inani labore ad suam omnia sollicitudinem revocaret, attendens, quod messi multe unus non sufficiat operarius, multos sibi operarios et verbi dominici cooperatores adiungit, ac per eos exsequi cogitur, que per se non potest personaliter adimplere, eius instructus exemplo, qui et duodecim apostolos et alios septuaginta duos elegit, et binos ante faciem suam ad predicandum direxit. Quum igitur necessitas

regni Ungarie illuc exegerit legatum a nostro latere destinari, nos ad exaltationem et commodum tam regis, quam regni specialiter et efficaciter intendentes, cum ad partes illas non immerito duximus transmittendum, quem inter fratres nostros sincera diligimus in domino charitate, dilectum videlicet filium nostrum G. tituli S. Vitalis presbiterum cardinalem, virum genere nobilem, litterarum scientia peditum, morum honestate preclarum, discretum et providum, et suis exigentibus meritis, nobis et fratribus carum admodum et acceptum, concessa sibi plenaria potestate, ut evellat et destruat, edificet et plantet, que in regno illo evellenda et destruenda, edificanda cognoverit et plantanda. Monemus proinde universitatem vestram, attentius, et exhortamur in domino, per apostolica scripta precipiendo mandantes, quatinus prefatum cardinalem, tanquam legatum apostolice sedis, et magnum in ecclesia Dei locum habentem, immo personam nostram in eo recipientes humiliter et devote, ipsius salubribus monitis, et preceptis pronis mentibus intendentes, quae inter vos statuenda duxerit, tanquam devotionis filii, recipiatis firmiter et servetis, de cuius nimirum circumspectione provida, et providentia circumspecta indubitata fiduciam obtinemus: quoniam dirigente domino gressus eius, ita regia via curabit incedere, quod non declinatus ad dextram vel sinistram, ipsi Deo, nobis quoque, ac vobis pariter, merito poterit complacere. Ipsi proin universi ac singuli reverentiam debitam et devotam obedientiam impendere satagatis, ne, si, quod absit, a quoquam esset aliter attentatum, preter ipsius cardinalis offensam, cuius censuram canonicam, si quam in contumaces aut rebelles duceret promulgandam, faceremus usque ad satisfactionem condignam inviolabiliter observari, nostram quoque indignationem incurreret, qui secundum apostolum, omnem inobedientiam prompti sumus ulcisci. Datum Viterbii, nonis Octobris anno decimo

Eredeti: –

Reg. Potthast 3195. sz.

Kiad.: Fejér III/1. 54; RI X. 137. sz.

II/3. 1207. október 7. Viterbo

III. Ince levele Ruténia érsekeihez, püspökeihez, apátjaihoz és minden klerikusához, valamint laikusához, melyben Gergely legátus megbízásáról értesíti őket, valamint inti őket, hogy visszatérjenek Rómához.

Innocentius episcopus etc. archiepiscopis, episcopis et universis tam clericis, quam laicis per Rutheniam constitutis etc. Licet hactenus elongati fueritis ab uberibus matris vestrae tanquam filii alieni, nos tamen, qui sumus in officio pastoralis a Deo, licet immeriti, constituti, ad dandam scientiam plebi suae, non possumus affectus paternos exuere, qui vos sanis exhortationibus et doctrinis studeamus, tanquam membra vestro capiti conformare, ut Ephraim convertatur ad Judam, et ad Jerusalem Samaria revertatur. Utinam intelligere velitis, sapere, ac novissima providere, ut a mentibus vestris omni depulsa caligine, ad viam ab invio redeatis, qui dudum post greges sodalium evagando, vos eius pertinaciter magisterio subduxistis, quem Salvator noster Universalis Ecclesiae caput constituit magistrum, inquiring ad eum: „Tu vocaberis Cephás”, et: „Tu es Petrus, et super hanc petram aedificabo Ecclesiam meam. Et tibi dabo claves Regni coelorum. Quodcunque ligaveris super terram, erit ligatum et in coelis, et quodcunque solveris super terram, erit solutum et in coelis.” Cui cum Dominus oves suas pascendas tertio repetito vocabulo commississet, manifeste dedit intelligi, eum a grege Dominico alienum, qui etiam in suis successoribus ipsum contempserit habere pastorem. Non enim inter has oves et illas distinxit, sed simpliciter inquit: „Pasce oves meas”, ut omnes omnino intelligantur ei esse commissae. Cum igitur una sit et indivisa Domini tunica, nec unquam passa sit divortium sponsa Christi, iuxta quod sponsus in Cantinis attestatur: „Una est, inquiring, columba mea, una est matri suae, electa genitrici suae, viderunt eam filiae Sion et beatissimam predicaverunt Regine, et concubine laudaverunt eam”; necesse est, ut quicumque ab huiusmodi unitate recesserint, aquis submersi diluvii, partem cum angelo apostata sortiantur. Ut autem ipsius illibata unitas servaretur, unum eidem Dominus, sicut

premisimus, Beatum Petrum videlicet, caput constituit et magistrum, ut quasi Noe arcam, extra quam animalia derelicta in diluvio submerguntur, salvatis ceteris intra ipsam contentis, in uno cubitu consummaret; pro cuius fide, ne in sua passione deficeret, specialiter exoravit, eidem precipiens, ut fratres suos conversus aliquando confirmaret. Cum ergo innumeris fere testimoniis scripturarum, quas vos nec convenit, nec expedit ignorare, unitas ecclesiae comprobetur, non est mirum, cum simus, licet immeriti, successores illius, cui iussit Dominus pascere oves suas, si errundas oves nitimur ad caulas reducere, ut sicut est unus pastor, sic fiat unum ovile, si totis viribus laboramus, ne quodammodo difforme fiat corpus ecclesiae, si partem aliquam ab eo contingeret separari. Ut autem ad praesens de reliquis taceamus, cum Graecorum imperium et ecclesia pene tota ad devotionem Apostolicae Sedis redierit, et eius humiliter mandata suscipiat, et obediati iussioni, nonne absonum esse videtur, ut pars toti suo non congruat, et singularitas a suo discrepet universo? Praeterea quis scit, an propter suam rebellionem et inobedientiam dati fuerint in direptionem et predam, ut saltem daret eis vexatio intellectum, et quem in prosperis non cognoverant, recognoscerent in adversis? Quia igitur, charissimi fratres et filii, si digne volumus impositum nobis pastorale officium adimplere, quantum fragilitas humana permittit, vos ad ea debemus inducere, per quae dispendium temporalium, et aeternorum possitis periculum evitare; dilectum filium nostrum G. tituli Sancti Vitalis presbyterum cardinalem, virum genere nobilem, litterarum scientia praeditum, morum honestate preclarum, discretum et providum et, suis exigentibus meritis, nobis et fratribus nostris carum admodum et acceptum, ad partes vestras duximus destinandum, ut filiam reducat ad matrem, et membrum ad caput, concessa sibi plenaria potestate, ut evellat et destruat, edificet et plantet, que in partibus vestris evellenda et destruenda, edificanda cognoverit et plantanda. Monemus proinde universitatem vestram attentius, et exhortamur in Domino, per apostolica scripta precipiendo mandantes, quatenus prefatum cardinalem, tanquam legatum Apostolicae Sedis, et magnum in ecclesia Dei locum habentem, imo personam nostram in eo, recipientes humiliter et devote, ipsiusque salubribus monitis et preceptis pronis mentibus intendentes, quae inter vos statuenda duxerit, tanquam devotionis filii, recipiatis firmiter et servetis, de cuius nimirum circumspectione provida et providentia circumspecta indubitata fiduciam obtinemus, quoniam dirigente Domino gressus eius, inter vos ea curabit statuere, per quae Deo, nobis quoque ac vobis pariter, merito poterit complacere. Datum Viterbii Nonis Octobris. Pontificatus nostri anno X.

Eredeti.: –

Reg. Potthast 3196. sz.

Kiadás.: ÁÚO VI. 317; RI X. 138. sz.

II/4. 1207. december 24. Róma

III. Ince levele Berthold választott kalocsai érseknek, akit többéves várákozás után többek közt Gergely legátus vizsgálata alapján végül megerősít hivatalában.

Colocensi electo. Quoniam iuxta canonicas sanctiones multa nonnunquam electionem impediunt, que postulationem impedire non debent, quum secundum rigorem iuris procedatur in illa, sed in ista favor gratie potius requiratur, electionem, quam de te dilecti filii Colocenses canonici fecerant, licet pro confirmatione ipsius apud nos, precibus multiplicatis institerint, propter defectum tamen etatis, quem eo tempore amplius sustinebas, exigente iustitia, non duximus confirmandam. Quia vero te nuper a nobis humiliter postularunt, propter urgentem necessitatem et evidentem utilitatem, que de tua speratur promotione future, te cui et morum honestas, et competens scientia, sicut credimus suffragatur, Colocensi ecclesie concedendum duximus in pastorem, predictis canonicis, nostris dantes litteris, in preceptis, ut postquam dilectus filius Gregorius, tituli S. Vitalis presbiter cardinalis, apostolice sedis legatus, quod est a nobis dispositum, ipsis denunciaverit observandum, tibi, tanquam pastori suo, a nobis concesso et confirmato, tam in

spiritualibus, quam temporalibus obedire procurent. Ne vero dispositionem nostram frustrari contingat, devotioni tue per apostolica scripta mandamus, quatenus, si forSancti aliquo casu denunciari nequiverit, quod per predictum legatum denunciari mandamus, tu nihilominus, auctoritate presentium, tanquam concessus et confirmatus a nobis, in censi provincia pastoris officium exequaris. Datum Rome apud S. Petrum IX. Kal. Ianuarii anno decimo.

Eredeti.:

Reg. Potthast 3252. sz.

Kiadás.: Fejér III/1. 53; RI X. 177. sz.

II/5. 1209.

II. András király megerősíti a garamszentbenedeki bencés apát a pápától nyert, és Gergely legátustól jóváhagyott jogát, hogy különböző insigneákat hordjon.

Andreas, Dei gratia, Hungarie, Dalmatie, Croatie, Rame, Servie, Galicie, Lodomerieque Rex in perpetuum. Quoniam priorum gesta patrum modernos latere possunt, nisi diligenti beneficio commendarentur, future ignorantie compatiens, dignum duximus ea pro palare semper litterulis comprehensa, que vivaci voce ubique possunt ostendi. Inde est, quod nonnullae regales abbacie, in regno nostro constitute, de indulgentia domini Pape, infula, annulo, sandalibusque decorantur; visum nobis fuit, quod congruum esset rationi, ut abbatia S. Benedicti de Grana, que antiquitate temporis et dote regali fulgebat, eadem fungeretur porro gratia. Et quoniam nostro tempore Gregorius de Crescentio cardinalis, functus officio domini pape, regnum nostrum visitaturus intravit, consentaneum equitati fore perpendit, ut ad preces nostras abbas, nomine Ivo, qui tum temporis preerat illi abbacie, nec non et successores sui, eodem fulcirentur honore, quum prefatum monasterium hoc nec dignitate, nec honore minus aliis esse videatur. Quia sicut nostrum est, ecclesias vel abbatias dotibus ditare, sic nostrum interest, easdem honoribus sublimare. Et ut concessio, ad preces nostras obtenta, ius et robur firmitatis haberet perpetuum, privilegium a domino Gregorio, prefato cardinali obtinuimus, et nostrum eidem concessimus habere. Datum per manus magistri Thome, aule nostre vicecancellarii, anno ab incarnatione Domini MCCIX. venerabili Ioanne, Strigoniensi archiepiscopo, revuerendo Bertholdo, Colocensi electo, existentibus, Calano Quinqueecclesiensi; Boleslao Vaciensi, Cathapano Agriensi, Simone Varadiensi, Kalenda Bezprimiensi, Desiderio Chenadiensi, Petro Gewriensi, ecclesias feliciter gubernantibus. Poch, Palatino, et Musuniensi comite, Banc bano, Michaelae vajuoda, existentibus, Marcello, Bacsensi, Iula Budrugensi; Martino Keweensi, Ochuz, Supruniensi, Moys, Ferrei Castri, Moche Psoniensi, comitatus tenentibus, regni nostri anno quinto.

Eredeti.: DL 238421

Reg. RA 241. sz.

Kiadás.: Fejér III/1. 81.

III. Végrendelet

III.1. Gregorius de Crescentio Caballi Marmorei_1 (10/6/1207)_testamentum

[Roma,] 1207. június 10.

[S] IN NOMINE DOMINI. AMEN. ANNo Dominice incarnationis millesimo ducesimo VII, anno vero X pontificatus domini INNOCENTii tertii pape, indictione X, mense iunii de / X.¹²² Ego quidem Gregorius de Crescentio, Dei gratia presbiter cardinalis tituli Sancti Vitalis, hac presenti die coram domino Oddone Iohannis / Landonis dat[ivo] iudice, sanus mente et corpore, quia intestatus decedere nolo, idcirco n[un]c cup[a] t[ivum], quod dicitur sine scriptis coram infra/scriptis a me rogatis testibus ex mea bona voluntate iure civili facio testamentum.

[1] In quo Leonem, Crescentium, filios olim Cencii / Roizi, et Cencium et Iohannem Macinum, filios quondam Crescentii, nepotes meos heredes instituo.¹²³ Quibus iure insti/tutionis relinquo dimidiam turrem quam emi a filiis Leonis de Monumento¹²⁴ cum medietate palatii et totius accasamenti; / sintque contempti et de bonis meis plus non petant. Et precipio quod si quis eorum sine legitimis filiis masculis decesserit, mori/atur communiter superstitibus coheredibus vel eorum filiis si ipsi non viverent, ita quod filii in stirpem et non in capita succedant.

[2] Cetera bona mea distribuantur et dentur pro anima mea per manus Savinensis¹²⁵ et Tusculanensis¹²⁶ episcoporum et magistri / Milonis¹²⁷ sine contradictione dictorum heredum.

Et si quis nepotum vel heredum meorum contra hoc meum testamentum ven/ire voluerit, ammittat partem suam, et aliis fidem testamenti servantibus perveniat, et soluta pe[cu]n[ia] hoc meum te/stamentum firmum permaneat.

Quod scribere rogavi Iohannem, scriniarium sancte Romane Ecclesie, in mense et indictione supradicta X.

Et si huic / meo testamento defuerit aliquid de iuris solempnitatibus, vim codicillorum habeat. /

122 1207. június 10.

123 Gregorius de Crescentio Caballi Marmorei itt említett rokonai: testvére Cencius Roizus (a végrendelet idején már nem élt) és annak fiai, Leó, Crescentius és másik testvére, Crescentius (a végrendelet idején már nem élt) és annak fiai, Cencius és Iohannes Mancinus. Gregorius, Cencius Roizus és Crescentius apja Crescentius Francucci volt. PARAVICINI BAGLIANI 1980. 107. 1. jz.

124 Jelen ismereteink szerint közelebbről nem azonosítható személy.

125 Ld. a 107. jegyzetet!

126 Ld. a 108. jegyzetet!

127 Jelen ismereteink szerint közelebbről nem azonosítható személy.

Presbiter	Nicolaus ecclesie Sancte Agathe ¹²⁸	testis
Presbiter	Beraldus Salvatoris de Subora ¹²⁹	testis
Magister	Alexander	testis
Robertus	Iudicis	testis
Spoletinus		testis
Giffredus		testis
Albertinus		testis

[S] Ego Iohannes Petri, Dei gratia sancte Romane Ecclesie scriniarius, complevi et absolvy.

Eredeti: BAV, Archivio di S. Maria in Via Lata, cass. 302, 56. sz. [A]

Másolat: 1) BAV, Archivio di S. Maria in Via Lata, ms. I. 40. p. 1042–1043; 2) BAV, Vat. lat. 8049, II, fol. 17–18.

Kiadás: GALLETTI 1776. 331, 67. sz.; PARAVICINI BAGLIANI 1980. 3, 1. sz, 107–109, I. sz. (E-ről.)

128 A S. Agata in Monasterio más néven S. Agata dei Goti papja. PARAVICINI BAGLIANI 1980. 108. 4. jz.

129 Jelen ismereteink szerint közelebbről nem azonosítható személyek.